

גבולות היחידה: פרק ט' פסוקים ח – יב

נושא היחידה: מכת שחין (שיעור אחד)

כתבה: יעל דאר

הסבר כללי:

לפנינו המכה השישית מתוך עשר המכות. זו המכה החותמת את קבוצת עד"ש – המורה על ההשגחה הפרטית של ה'. לאחריה נעשה סיכום של קבוצה זו. במכה זו שוב נפגוש את החרטומים, לאחר שלא פגשנו בהם מאז מכת הכינים. זו גם המכה הראשונה מהמחצית השניה של עשר המכות. בחמש המכות הראשונות פרעה הכביד את לבו. החל ממכה זו ה' מחזק את לב פרעה.

כמה מטרות לשיעור זה:

ערך: עונשו של הרשע בלקיחת הבחירה החופשית ממנו. עד עכשיו פרעה חיזק את לבו. ממכה זו ה' הוא זה שמחזק את לבו.

ידע: התלמיד ידע ויבין כיצד התרחשה מכת השחין, ויכיר בשני הניסים המיוחדים שהתרחשו במכה זו.

מיומנות: הסברי מילים לפי השורשים או מילים קרובות מוכרות. (מיומנות זו חשובה היא מאוד, אך קשה להשיגה דווקא ביחידה זו. המורה, בעיקר, יעשה את העבודה הזו, על ידי המצגת. מיומנות זו תתורגל בהמשך הלימוד בחומש).

פתיחה:

היום נלמד על מכת השחין.



נקרא את שני הפסוקים הראשונים:

ח וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן, קְחוּ לָכֶם מֵלֵא חֲפְנֵיכֶם, פִּיחַ כֶּבֶשׂוֹן; וַזְרְקוּ מֹשֶׁה הַשְּׂמִימָה, לְעֵינֵי פְרֹעֶה. ט וְהָיָה לְאַבְקָה, עַל כָּל-אֶרֶץ מִצְרָיִם; וְהָיָה עַל-הָאָדָם וְעַל-הַבְּהֵמָה, לְשַׁחֵן פָּרַח אֲבַעֲבַעַת--בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרָיִם.

הדגשנו כאן את המילים הקשות להבנה, אותן ננסה להסביר באמצעות [מצגת](#). (בנספח). **בשלב זה יש לצפות בשש השקופיות הראשונות בלבד.** את השקופיות השביעית נשair להמשך השיעור.

על פי המצגת הסברנו את המילים הקשות להבנה.



עיון בפסוקים:

כעת נקרא שוב את הפסוקים, ונבנה תעודת זהות למכה. (תעודת הזהות תיכתב על הלוח).
(התשובות באדום. התשובות נאספות במהלך השיעור והנקודות הייחודיות שנעמוד עליהן אחר כך).

אזהרה: אין.

האם מוזכרת הפליה? לא מוזכרת.

המטרה: אינה מוזכרת, מכיוון שאין אזהרה.

מי מבצע את המכה? משה.

במי פגעה המכה? באדם ובבהמה.

תוצאות המכה: "ולא יכלו החרטמים, לעמד לפני משה--מפני השחין: כי-היה השחין בחרטמים ובכל-מצרים"

תגובת פרעה: ה' מחזק את לבו "לא שמע אלהם".

למורה:

כעת נעבור לדבר על כמה נקודות ייחודיות למכת שחין:

- המטרה אינה נזכרת במפורש. נוכל להבין מכך שהחרטומים כבר לא יכלו להיראות בציבור ולעמוד לפני משה, שהיו ניסיונות שלהם לנסות גם, להוכיח הוכחות. אך ה' גבר עליהם. זה שוב מאבק באלילי מצרים ובאמונתם.
- הפליה אינה נזכרת במפורש. אבל כשכתוב: "כי-היה השחין, בחרטמים ובכל-מצרים" – אין הכוונה שהשחין היה בארץ מצרים, אלא – כפי שאומר תרגום אונקלוס – "ובכל מצרָאִי" - בכל המצרים. המצרים – ולא בני ישראל. כאמור, בשלישיית המכות עד"ש יש מטרה של הכרה בהשגחת ה', וזו באה לידי ביטוי בהפליה.
- מהלך המכה: (זה הזמן להראות את השקופית השביעית). משה ואהרן לקחו שניהם – כל אחד שני חופני פיח. הנס הראשון הוא שקומץ ידו של משה החזיקה פיח של ארבעה חופנים. רש"י (פסוק ח') מציין שכל מי שרוצה לזרוק דבר בלחץ, עושה זאת ביד אחת. ניתן להמחיש זאת על ידי זריקת כדור למרחק. לבדוק מה קורה כשזורקים ביד אחת, או זורקים בשתי ידיים.
- הנס השני שהיה במכה זו הוא שחופן הפיח, אף אם הוא מוכפל פי ארבע, הצליח להתפזר על פני כל ארץ מצרים. (רש"י, שם). אפשר להמחיש זאת על ידי פיזור חופן חול בכיתה או בחצר בית הספר. על איזה שטח הוא מתפזר?
- תגובת פרעה: "ויחזק ה' את-לב פרעה, ולא שמע אלהם: כאשר דבר ה', אל-משה". נשים לב שהפעם ה' הוא זה שמחזק את לב פרעה. התגובה של פרעה היתה – לא לשמוע למשה ואהרן, ושוב – לא לשלוח את בני ישראל ממצרים. אומר המדרש

(שמות רבה, פרק י"א, ז): "כיון שראה הקב"ה שלא חזר בו מחמש מכות ראשונות, מכאן ואילך אמר הקב"ה: אפילו אם ירצה לשוב אני אחזק לבו כדי שאפרע כל הדין עמו". **זה המקום לשיחה עם הילדים** על כך שכאשר מזהירים אדם פעמים הרבה, בכל פעם נותנים לו הזדמנות לשוב בתשובה ולשנות דרכו. אבל בשלב מסוים כבר לא נותנים הזדמנות זו. חלק מרשעת הרשע היא העובדה שלא חוזר בתשובה. והעונש על כך – שלילת הבחירה החופשית. מכאן ואילך נראה, שה' הוא זה שמחזק את לב פרעה. ואם ישאלו – איך ה' לא נותן עוד ועוד הזדמנות – הרי שה' נתן לו חצי מהמכות הזדמנות, וכעת מעניש גם על רשעותו כלפי ישראל, וגם על רשעותו כלפי שמים – שלא מכיר בה' ולא חוזר בתשובה.

הצעות להמחשה:



- הצענו להמחיש זריקת כדור ביד אחת ובשתי ידיים ולראות באיזה מקרה הכדור נזרק למרחק גדול יותר.
- הצענו לפזר חופן חול ולראות על איזה גודל שטח הוא מתפזר.
- ניתן לנסות לקחת ביחד אחת שני חופני חול. (צריך ארבעה...) ולראות האם אפשרי?
- ניתן לקחת בובה ביתית (או להכין) ולעשות עליה אבעבועות מחתיכה קטנה של ניילון נצמד. לטפטף פנימה כמה טיפות של מים צבועים.
- לבקש מהילדים להיזכר, אם היו חולים פעם באבעבועות רוח (היום לא חולים הרבה, בזכות החיסונים) ולהגיד כיצד הרגישו בשעת המחלה? מה עזר להם? (משחה מכוערת). המטרה היא להראות כמה לא נעימה היא הרגשת הפצעים, ובמיוחד שהם צורבים, חמים ויבשים. חשוב להדגיש שהפצעים של אבעבועות הרוח של ימינו אינם דומים למכת השחין מבחינת החומרה. המצרים סבלו מפצעים צורבים בכל גופם. כל מקום היה כואב, ולא ניתן היה להקל על הגירוד. קשה היה לשכב לישון, לטפל בילדים, לשבת לאכול, ולעשות כל פעולה יומיומית אחרת. כיום, כשילד חולה, ההורים מטפלים בו, אבל במצרים – כולם היו חולים, ולא היה מי שיטפל.

מסרים והפנמה:



שני ניסים מיוחדים במכה זו, שהם יוצאים מגדר הטבע: לקיחת ארבעה חופנים ביחד אחת, ופיזור החופן על כל ארץ מצרים.

עונשו של הרשע – בשלילת זכות הבחירה החופשית ממנו.

מבט שלם:



מכה זו סוגרת את שלישיית עד"ש. ולכן ניתן **טבלת סיכום** לשלוש המכות האלה:¹

¹ הטבלה מופיעה גם בנספח לשיעור, בקובץ נפרד.

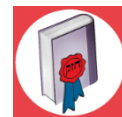
מטרה	תגובת פרעה	אפליה? כן / לא	במי פגעה?	מבצע	אזהרה כן / לא	המכה
"למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ"	"וַיִּכְבַּד פרעה את לבו"	כן	באנשים בתיהם. הארץ נשחתה	ה'	כן	פרק ח' טז - כח
"יד ה'..."	"וַיִּכְבַּד לב פרעה"	כן	בהמות שהיו בשדה	ה'	כן	פרק ט, א - ז
לא כתוב	ויחזק ה' את לב פרעה	לא מפורש	באדם ובבהמה	משה	לא	פרק ט', ח - יב

למורה:

במכות אלה יש מעבר ממכות ארציות, בגובה האדמה למכות בגובה האדם ובשמים. יש בהן מוות ולכן ה' מבצע. משה פועל במציאות שמימית. (זורק את החופן השמימה, אל האוויר). בשלישייה הראשונה של המכות היו תגובות של החרטומים. לא בשלישייה הזו. מכת השחין מעבירה אותנו למחצית השנייה של המכות, בהם ה' מחזק את לב פרעה. ניתן לשאול האם הילדים כבר רואים איזו תבנית בשלישיות, ואם כן (והם כן) לבקש על פי סדר זה- האם תהיה אזהרה במכות הבאות? כדאי בסוף/ תחילת כל מכה לכתוב על הלוח: דצ"כ עד"ש באח"ב ולהדגיש בצבע / בעיגול את מה שכבר למדנו. כך ניתן לראות היכן אנחנו נמצאים.

סיכום:

סיימנו שתי שלשות מתוך עשר המכות. ראינו שתי מטרות חינוכיות, מלבד המטרה להוציא את בני ישראל ממצרים. הכרה בה' ובהשגחה פרטית. בשלישייה הבאה נלמד להכיר בכוחו הגדול.



הרחבה והפניות למקורות נוספים: (למורה בלבד)

על שלילת הבחירה החופשית מפרעה



רמב"ן שמות פרק ז פסוק ג' :

ואני אקשה את לב פרעה - אמרו במדרש רבה (שמו"ר ה ו) גילה לו שהוא עתיד לחזק את לבו בעבור לעשות בו הדין, תחת שהעבידם בעבודה קשה. ועוד שם (יג ד) כי אני הכבדתי את לבו (להלן י א), אמר רבי יוחנן מכאן פתחון פה למינין לומר לא היתה ממנו שיעשה תשובה. אמר רבי שמעון בן לקיש יסתם פיהם של מינין, אלא אם ללצים הוא יליץ (משלי ג לד), מתרה בו פעם ראשונה ושניה ושלישית ואינו חוזר בו והוא נועל בו דלת מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא. **כך פרעה הרשע, כיון ששגר הקב"ה אצלו חמש פעמים ולא השיח על דבריו, אמר לו הקב"ה אתה הקשית את ערפך והכבדת את לבך, הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך:** והנה פירשו בשאלה אשר ישאלו הכל, אם השם הקשה את לבו מה פשעו, ויש בו שני טעמים ושניהם אמת. האחד, כי פרעה ברשעו אשר עשה לישראל רעות גדולות חנם, **נתחייב למנוע ממנו דרכי תשובה**, כאשר באו בזה פסוקים רבים בתורה ובכתובים, ולפי מעשיו הראשונים נדון.

והטעם השני, כי היו חצי המכות עליו בפשעו, כי לא נאמר בהן רק ויחזק לב פרעה (להלן פסוק יג, כב, ח טו), ויכבד פרעה את לבו (להלן ח כח, ט ז). הנה לא רצה לשלחם לכבוד השם, אבל כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם, רך לבו והיה נמלך לשלחם מכובד המכות, לא לעשות רצון בוראו. ואז הקשה השם את רוחו ואמץ את לבבו למען ספר שמו, כענין שכתוב והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וגו' (יחזקאל לח כג):
ואשר אמר קודם המכות (לעיל ד כא) ואני אחזק את לבו ולא ישלח את העם, יודיע למשה העתיד לעשות בו במכות האחרונות, כענין שאמר (לעיל ג יט) ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך. וזה טעם ואני אקשה את לב פרעה והרבתי את אותותי, כלומר שאקשה לבו למען רבות מופתי בארץ מצרים. כי בחמש מכות האחרונות גם בטביעת הים נאמר ויחזק ה' (להלן יד ח), כי לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפוץ יטנו (משלי כא א):

אם לפרעה היה בחירה חופשית אז איך אמר ה' למשה מראש שפרעה יקשה את ליבו ?

תשובה : הקב"ה ידע והכיר את פרעה ולכן אמר למשה מראש שפרעה לא יתן להם ללכת ושלכן ה' מחזק את ליבו כדי להרבות את האותות, אבל לפרעה מצד עצמו הייתה בהתחלה בחירה חופשית והוא בחר שלא לשחרר את ישראל.